

Een Brabants Handschrift van de Limburgse Sermoenen

door

Robrecht LIEVENS
lid der Maatschappij

De Nederlandse aftakking van de Sankt Georgener Predigten¹ is, voor zover bekend, alleen door twee handschriften² vertegenwoordigd: den Haag KB 70 E 5 [Maastricht ± 1390] — de zgn. Limburgse sermoenen (= LS) waarvoor J.H. Kern in 1895 een monument heeft opgericht — en het daarvan onafhankelijke en thans spoorloze hs. Berlijn Deutsche Staatsbibl. germ. 4° 1087 (von Arnswaldt 3144, Ruusbroechs. M 8) [midden XV], waaraan

(1) Uitgeg. door Karl Rieder in de *Deutsche Texte des Mittelalters. Band X.* — De naam is eigenlijk verkeerd, want de bundel is niet bij de Benediktijnen van S. Georgen ontstaan; alleen het hs. uit Karlsruhe berustte aldaar, pas sedert de 17de eeuw! — Ter orientatie zij verwezen naar het artikel van Engelbert Krebs in het *Verfasserlexikon* van Stammer-Langosch III 925-927, en vgl. ook V 920. — Voor de LS zie men VAN MIERLO, *Geschiedenis Ltk. Me.*² II 67-69; objectiever is AXTERS, *Gesch. Vroomheid* II, 138-149. Als later verschenen literatuur is hier aan toe te voegen: P.C. BOEREN, *De twaalf vruchten van de eucharistie en het veertigste der Limburgse sermoenen*, in TNTL 71 (1953) 242-281 en 72 (1954) 18-26; A. AMPE, *Een oud florilegium eucharisticum in een veertiende-eeuws handschrift*, in OGE 1957, 301-324 en 1958, 56-90. Pater Ampe publiceert daar een sermoen van Guiardus van Laon en stelt vast dat LS 40 en een mhd. versie (door Pfeiffer uitgegeven) dit los van elkaar hebben vertaald.

(2) Misschien is er nog een spoor over van een ander hs. In een lijst uit ca 1400 van Dietse boeken in Roocolooster komt een item voor: « een sermoen boec ende beghint Stepha[nus autem plenus gratia. Dese woert] sprecht sente lucas etc. », dat door De Vreese (*Album Kern*, p. 401) op onbevredigende wijze wordt gekommentarieerd: hij weet nl. met dat sermoenboek geen blijf. Het lijkt mij zeer aannemelijk dat hier een verzameling LS met Kern nr 3 voorop bedoeld is; de volgorde der preken is immers in elk hs. anders.

Men late zich niet misleiden door W. Dolch, *Verbreitung Mystikerwerke* die in zijn vijfde hoofdstuk (§ 35-42) een dertiental hss. noemt. Het gaat hier steeds om één of om een paar losse sermoenen, nooit om een reeks; Amsterdam UB I E 28 (nr 565), het enige dat Dolch werkelijk in zijn onderzoek betreft, maakt hierop een uitzondering; elders zal ik dit Amsterdamse hs. beschrijven en situeren in de teksttraditie.

Buiten beschouwing moeten wij hier het hs. laten dat in 1902 in bezit was van Rud. Langenberg en thans zoek is (Lüders p. 72, siglum *La*). Langenberg, *Quellen und Forschungen* noemde p. 178 de taal ndd., maar dit werd door W. de Vreese, *De simonia ad Beguttas* p. I bestreden. De Vreese moet het hs. dus gezien hebben, in zijn BNM echter zijn geen aantekeningen te vinden. Alleen staat in zijn exemplaar van Langenberg in de marge bijgeschreven: Remsede nr 35; dit betekent in het bezit van Pastoor Bernink in Remsede (Osnabrück), die o.a. ook de hss. van Frenswegen bezat (thans gedeeltelijk in S. Agatha Cuyk, gedeeltelijk in Straatsburg). Ik heb het spoor in die richting proberen te volgen, doch tevergeefs. — *La* heeft precies dezelfde volgorde der sermoenen als *H*.

W. Slijpen in *Onze Taaltuin* VI (1937) 266-272 een even lezenswaardige als onopgemerkte bijdrage heeft gewijd. Wordt het eerste ms. in zuidoost Limburg thuisgewezen en wordt voor het tweede een Gelderse afschrijver bepleit, in deze bijdrage zal een derde nog onbekend hs. worden besproken (Brussel KB 1959), dat getuigt van een Brabantse traditie.

Wij beginnen met een beschrijving van het hs. volgens het door G.I. Lieftinck in zijn Leidse catalogus [1948] uiteengezette en toegepaste systeem (hoofdstuk A); hierbij worden de incipits en explicits aan de ruime kant genomen omdat de ondervinding heeft geleerd hoe weinig de onderzoeker van sermoenen heeft aan het tema-zinnetje alleen. — In hfst. B zullen wij proberen de waarde en de positie van onze Brusselse codex af te wegen tegenover de versies van Kern en van Rieder.

A. Beschrijving van handschrift Brussel KB 1959

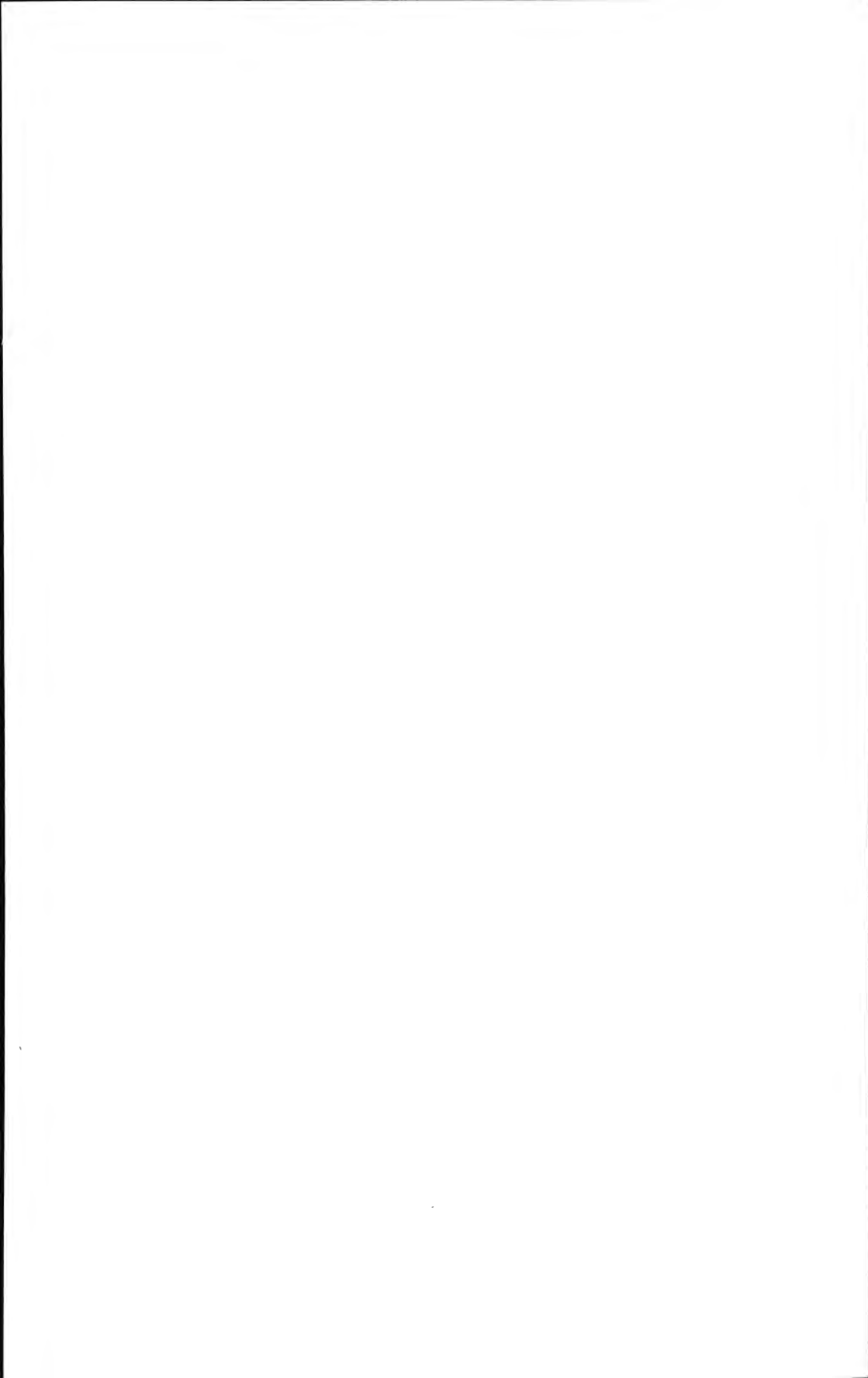
Perk., geschreven circa 1450; de bekende passage, waarop men zich voor de datering wel eens gesteund heeft (zie Kern p.8), luidt in ons hs. f. 130' : « si (*de engelen*) hebben hem XIII^c jaer aengesien. in synre menscheit. ende sien hem noch daghelics soe begherlic aen als si deden opten iersten dach ». — 229 bl. (1, 28 IV, II). Reklamen en signaturen (voor de cahiers a, h-n, b-g, o-z³, 9 (afkorting voor con), A-D; voor de afzonderlijke bladen 1-4, +). 230 x 160 (180 x 110), 1 kol., 26 à 30 rr. Foliëring in rubriek door de kopiist (I-ccxxviii) beginnend bij de tekst; verder proeven in potlood en een moderne inktfoliëring die aanvangt bij de tafel⁴.

Band

Oude kalfslederen band over dik-kartonnen borden, versierd met driedubbele filets, met kleine vierkante stempels (ca 9 mm.), voorstellend een klimmende leeuw of een dubbele adelaar, en met zesbladige rosacen in een cirkeltje. De rug werd hersteld. — Vóór- en achteraan 2 moderne papieren schutbladen waarvan telkens één tegen de band is geplakt. — De zeer mooie klampen, die Van den Gheyn in zijn beschrijving nog vermeldt, zijn nu verdwenen; ook van schutnagels zijn alleen nog sporen over.

(3) De letters i, u en w zijn natuurlijk overgeslagen.

(4) Evenals Pater van den Gheyn zullen wij deze foliëring volgen.

verstaen wy. dat elker ziele vroude es en salicheit
 also begherende. als een vader sijn kind Ende ghe
 liker wns als een vader sijn kind gherne uer
 hoghet in eren en in salicheit Also es god die seke
 siele altoes u hoghente i ere en i salicheit en uer
 meerrende aen alre hemelscher vroude en sa
 licheit En daer oheit hi met recht een vader der
 lichte Dat terdo datmen i dat gods huus sach
 was een arke die was binnē ende butē gulden
 en was van also edele houtē dattet met bernē
 en mochte Ende in dat dier arkē wāre. m. dingē
 daer was in hemels broet ende ons heren ewe
 en een rocē. Biter arkē es beteeckent onse vrou
 we. die was binnē en butē also reyn en kuisch
 datte niet beuleet en wert vā herte noch aē lich
 aen van enegher oncuussheit En eer si ihesus
 haren sone ontfinē soe was si also reyn. dat si nye
 hooffunde en mochte doe van also edele natuerē
 was si En doen onse here ontfinē. doen wert
 si also doer reyn dat si noch hooffunde noch
 daghelicche funde doen en mochte In der ar
 ken was dat hemelsche broet dat was onse
 here dieu had si na mē menscheiker natuerē
 besloten in haer lichaem. die dat eweghe hemel
 sche broet es Daer alle dat hemelsche heer af
 ghebedt en outhoude wert daer si ewelike
 salich af uenē niet also in hier ghesaet werde
 niet als swaerh en m; u driet Over sonder enich
 uer driet beghere sijn altoes en vā dier beghere

Schrift

Grote en sierlijke littera textualis formata. Rubrieken, rode opschriften, afwisselend rode en blauwe lombarden (2 rr. hoog) — De afkortingen zijn de gewone. Hier en daar zijn verbeteringen van latere datum in bruinkool aangebracht. Zie facsimile.

Inhoud

F. 1 *Inhoudsopgave*. — Hier beghint die tafele van desen boeke ende waer men vijnden sal elc sermoen biden ghetael dat daer boven ghetekent staet.

[1]	Item iersten van den hemelschen iherusalem	I.
[2]	vanden seven doechden van onser liever vrouwen	.xij.
[3]	Van enen gheesteliken wijnkelre	.xviiij.
[4]	Hoe die bruyt sprect inder minnen boec	.xxix.
[5]	Hoe goeds woert sal woenen in u herte	.xxxv.
[6]	Van sinte steven van gheesteliken leven	.xli.
[7]	Hoe onse here sprac tot sinte peter ende seide minstu mi	
		L
[8]	Dattet gods wille es dat wij heilich sijn	.Lv.
[9]	Vander groeter martelien. die god leet aen den cruce	.lxi.
[10]	Van vijf saken daer god om ghemartelijt wert	lxviiij.
[11]	Hoe die gheen selen doen die haers heren verbeiden	.lxxx.
[12]	van tweerhande gheesteliken leven	.lxxxvi.
[13]	Vanden palmboem ende sijne vruchten	.lxxxviiij.
[14]	Van sinte pauwels bekinghe	.C.iiij.
[15]	Ons heren ghebot es. elc den anderen te minnen	C.ix.
[16]	Van ons heren hemelvaert	.C.xix.
[17]	Noch van sinte pauwels bekinghe	Cxxxi.
[18]	Hoe onse vrouwe haer ghelijct enen wijnstoc	Cxxxviiij.
[19]	Hoe hem god ghelijct eenre bloemen	C.xli.
[20]	Hoe men god sueken ende vijnden sal	C.xliij.
[21]	Vander dochter van syon. dats van der heiligher zielen	Cxlv.
[22]	Hoe onse vrouwe een besloten boegaert es	Cxlviiij.
[23]	Hier leert ons sinte paulus te striden ieghens onse viande	Clij.
[25]	Hier bid onse vrouwe dat wij tot haer comen	Clxv
[26]	Dits van onser vrouwen hoe datse god maecte	Clxviiij
[27]	(F. 1') Het selen teiken gheschien inder sonnen inder manen	Clxxiiij

[28]	Ghij selt drincken ende druncken werden in ons heren huus	clxxix
[24]	Een scoen scriftuer van haren (!) selfaers reghel	Clv
[29]	Een sermoen van emaus casteel	Clxxxii
[30]	Hoe alle menschen van saba comen	Clxxxviiij
[31]	Hoe salich dattet es in gode te sterven	Cxcvij
[32]	Hoe men gode minnen sal	CC.i.
[33]	Ic ben een stemme des roepers inder wuestinen	cciiij
[34]	Vanden liefsten wille gods	ccvi ⁵
[35]	Onse here weende op die stat van iherl'm	ccvij
[36]	Van enen slechten weghe tot gode waert	ccxi
[37]	Salich sijn die oghen die sien dat ghi siet	ccxvi
[38]	Trijc der hemelen es ghelijc den verborghen scat	ccxxi

[1] F. 2 *Vanden gloriosen hemelschen iherusalem*

Illa autem que sursum est iherusalem libera est que est mater nostra. Dese worde spreect sinte pauwels Iherusalem die daer boven licht die daer vri es die es onse moeder Dese woerde sijn ghesproken vanden hemlschen (!) iherusalem Nu seldi merken vier dinghen Dat ierste es dattet hoghe licht Ende es oec daer om seker Dat ander es dat se vreetsam es Dat derde datse vri es Dat vierde datse ons moeder es. daer bi seldi merken minne. want dats van naturen recht dat die moeder haer kint minne weder sij wil of en wil Ende in dien woerden merken wij Dat oeck minne es in dat hemelsche iherusalem Wij moeghen oeck daer bi wel merken want daer soe ganse vroude es dat daer oeck minne es. want en waer daer gheen ganse minne. soe en mochter gheen ganse vroude wesen... — expl. f. 12' Sinte augustijn spreect si wonderen hen van gode ende in dien wonder wert haer herte ghebreit over al hemelrike als die prophete spreect. si sien gode aen hem selven ende minnen doer hem selven ende loven aen hem selven Ende wonderen hem dan vander wonderliker heerscap die si aenbekinnen ende dan wert ghebreit haer herte Ende van dier onmateliker groetheit gods soe minnen si hem ende in hem alle dinck Want si bekinnen wel dat alle goet uut gode ende in gode vloyet Ende alsoe wert ghebreyt haer herte. inder ewegher minnen Daer ons god cortelic toe bringhe Amen

(LS 13)

[2] F. 12' *Vanden seven doechden die onse lieve vrouwe aen haer hadde*

Missus est gabriel angelus Dese woerde spreect sinte lucas in

(5) Verbeterd uit ccxi.

die ewangelio Ende loeft onser vrouwen aen seven sunderlinghen doechden Hij spreect een ynghel die wert gheseynt van gode die hiet gabriel tot eenre stat die hiet nazareth... — expl. f. 19 Na dinen woerden moet mi gheschien Doen wert god mensche ende wert vervult alle der propheten woerde Aldus es maria ghelooft aen VII doechden. als ghy ghehoert hebt Nu selen wij haer exempel na volghen hier met goeden werken alsoe dat wij ghinder met haer besitten dat eweghe rijc Des hulp ons maria met haren lieven sone Amen (LS 14)

[3] F. 19 *Van een gheesteliken wijnkelre*

Introduxit me rex in vinum cellarium. et ornavit in me caritatem Ay suete ioncfrouwen van iherusalem Die coninc leit mi in sinen wijnkelre ende ordineert in mi die caritaet Wildi weten waer om hi coninc gheheeten es Daer sijn ses dinghen die wel gheliken den coninc Want hi heeft die coninclike croene dat es een Dat ander syn die pellen cleder Dat derde die coninclike roede die ceptum heit Dat vierde es die mont Dat vijfte sijn ghebot Dat seste sijn creyeere Ghi hebt van mi ghemaect den roeper des hoghen conincs... — expl. f. 29 Ay suete here laet mi in desen vrede. dats in u selven slapen ende rusten Van desen vrede spreect oec die goede (f. 29') sinte symeon Here nu laet dinen knecht in desen vrede rusten. na dijnre ghelooft Want ic heb dinen sueten vrede behelst. dats die suete ihesus God verleen ons desen vrede Amen (LS 43)

[4] F. 29' *Een sermoen hoe die bruyt spreect. inder minnen boec*

DEse woerde spreect die bruyt inder minnen boec. ende luden aldus Mine ziele es ondoyt sint mijn vrient tot mi sprac Ic sochten ende en vants niet Ic riepen ende hi en antwoerde mi niet Die hueders der stat vonden mi. ende sloeghen ende wonden mi. si namen mi minen mantel. die hueders der mueren. Dochteren van iherusalem openbaert minen vrient. dat ic quele van sijnre minnen Die ghene die sermoenen sal. die sal ernstelic sijn woerde besien. ende sal oec besien die ghene diese horen selen Alsoe dat hi niet en biede den ghenen herde spise. die te vueden sijn met melcke... — expl. f. 35' Ende als hi ghecomen es. soe ontfaetten soe lieflic ende houten. soe begheerlic. dat ghi hem claghen moghet uwen noot. want soe ghij en gheesteliker minnet. soe ghi hem cuenliker bidden moghet. ihesum cristum onsen here. die levet ende regneert metten vader ende metten den heileghen gheest sonder eynde Amen (LS 45)

[5] F. 35' *Hoe dat god sal woenen in uwer herten*

Dese woerde spreect sinte pauwels Ons heren woert sal woenen in u herte rikelic. ende ghij selt u selven leren ende vermanen Ghi sult merken tweerhande goods woert Dat een es goods woert dat es god selve Dat ander es elcs predikers woert Dat es van (f. 36) gode ende es god niet... — expl. f. 41' Ende soe wat (f. 42) si hadden aen haren leven. dat sal hem die mensche pinen dat hi dat oec houde Ende sal aldus sijn leven ordineren. nader heiligher leven Aldus sal hi hebben een wael gheordineert huys met edelen ghesinne soe betamet gode daer wael in te woenne Ende aldus woent dat levende woert dat god es. in desen herte rikelic. die altoes met ons woenen moet. ende wij met hem Amen
(LS 16)

[6] F. 42 *Van sinte steven van gheesteliken leven een sermoen*

Dese woerde scrijft sinte lucas. inder epistel ende spreken aldus. Stephanus was vol ghenaden. ende god sterkede ende hi dede groete teiken aen den volke Hier selen wij vier dinghen merken Stephanus spreect een reghel of een lynie Een dinc daer men een ander bi sceppet of maect dats een lynie of een reghel Nu sijn tweerhande regule... — expl. f. 50' Als die miensche aldus met wille goede werken doet dan es vijfte teeken volbrocht ende die siele es ghesont gheworden. Dat es die wille Den wil heeft dan die mensche beweecht met oefeninghe goeder werken. ende dan es dat teeken geschiet Nu gheeft ons god dese teeken alsoe te hebben ende te doen dattet sijn eer ende sijn lof sij Amen

(LS 3)

[7] F. 50' *Dit es een sermoen dat onse lieve here sprac tot sinte peter ende seide minstu mi*

Dese worde sprac onse here tot sinte peter Peter minstu mi Doen antwoerde sinte peter ende sprac Here du weteste wael dat ic di minnen van alle mijnre herten Dese vraghinghe en es niet alleen tot sinte peter Maer tot elken mensche Nu behuede god den mensche dat hi met rechter herten spreken mach Here ghi weet wel dat ic u minne. van alle mijnre herten Peter Dat es ghesproken alsoe vele als een bekenre Die nu gode minnen wilt die moet bekennen Nu sijn vierrehande bekennisse. hoe men gode bekennen sal ende na elker bekinnesse es haer minne — expl. f. 55' In trouwen welc mensche die dese vier bekennessen heeft. hi mach antwoerden met sinte peter Here du weteste wael dat ic di minne van alle mijnre herten Nu gheve ons god dat wij metten goeden sinte peter alsoe minnen ende antwoerden moeten dat wij met hem besitten dat eweghe leven Amen
(LS 18)

[8] F. 55' *Een sermoen hoe dattet gods wil es dat wi heilich sijn*

Gods wille es u heilicheit Dattet gods wille es dat wij heilich sijn dat merct (f. 56) aen drie dinghen Dat ierste es dat hi ons ghebiet dat wij heilich sijn. Dat dat waer si dat leestmen in die oude wit — expl. f. 62 Alsoe dat wij na deser bekennesse comen ten eweliken licht Des gunne ons die vader die sone ende die heileghe gheest Amen (LS 12)

[9] F. 62 *Dit sermoen es vanden groeten martelien die ons lieve here aen den cruce leet*

O vos omnes etc Dese worde spreect onse here ende si gheven ons te verstaen die groete pine die hi leet Oec moghen wij hem des te bat gheloven dat hi in pinen was. want hij spracse in goeden vridaghe aen den cruce ende luden dese woerde aldus O ghi alle die over den wech gaen. siet of enighe pine mynre pijnen ghe- (f. 62') lijct Oec seldi weten dat sijn martelie ende armoede niet alleen en was aenden cruce... — expl. f. 69 Nu moghen wij hem met recht antwoerden neemt Want aen sijnre pinen wael veel saken. die hem sijn martelie meerderden Als hier voer ghesproken es Laet ons dan bidden den here die dese pijn leet. ende alle pijn verwonnen heeft dat hi ons gheve te liden ende te verwynnen. dattet sijn eer ende onse zalicheit blive Amen (LS 38)

[10] F. 69 *Van vijf saken daer god om ghemaerlijt (!) wert*

Niemant en neemt van mi mijn ziele sonder ic neemse van mi ende weder neemse Dese woerde spreect onse here selve Recht of hi sprake Mi en mach niemant [gheven] andere doot gheven. dan sulcdanich als ic selve wil Ghi selt weten dat die ioden — expl. f. 81 Hier om selen wij desen oester bidden. dat hi ons wil legghen in sijn wide schuer. dat es in sijn hemelrijc dat hi ons weder ghecoft heeft met sinen dueren bloede. ihesus cristus. die daer leeft ende regneert met gode den vader. inder enicheit des heileghen gheest in enen ghewareghen god Amen (LS 34)

[11] F. 81 *Dit es hoe die gheen selen doen. die haers heren verbeiden die vander brulof sal comen*

Et vos similes etc Dese woerde spreect onse here tot sinen iongheren ende tot elken mensche Ende spreken die woerde aldus in duutsch... Dese brudegom es god. ende die bruet es sijn menscheit. die hi heeft inden hemel ghevuert — expl. f. 86' God gheve ons goeden wille. ende dien alsoe te houden. dattet sijn eer ende sijn lof si Amen (LS 1)

[12] F. 86' *Van tweerhande gheesteliken levene een sermoen*

Quam pulchra tabernacula tua iacob Dese woerde spreect die prophete Men leeset doen moyses dat volc leide Doe leide die coninc balaach den prophete balaam op enen berch... Nu seldi merken bi desen woerden tweerhande liede in cloesteren — expl. f. 89 Aldus sal haer smaken die slanghe doden Nu gheve ons god al onse wedersaken te doden. ende ewelic met hem te bliven Amen (LS 25)

[13] F. 89 *Dit es vanden palmboom ende een uutvercoren sermoen*

Dixi ascendam in palmam Dese woert spreect die prophete. ende bedieden aldus Ic ben gheclomen op die palmboom. ende sal smaken sijre vrucht Dese palmboom gheestelic te verstaen. heeft VII telghen ende elc telch heeft een bloeme ende enen voghel Ende elc voghel singhet sunderlinghen sanc Ende elke bloeme hevet sunderlinghen smaec ende roke. ende sunderlinghe verwe ende scoenheit Bi desen palmboom es beteekent. elc salich mensche. die van gode suete sanc singhet. ende scoen bloemen bringt Want die gode minnet met stadeghen duechden ende die dese beteekeninghe bringhet aen sijn werken. ende aen sijn leven Die mach wael spreken... — expl. f. 103' Bidden wij hem dan dat hi ons gheve desen palmboom op te clymmen ernstelic ende wijslic totten oversten telghe daer die eweghe ruste in leit. ende dat wij ernstachtich sijn in onser hueden. ende sonderlinghe in twiveliken saken. daer wij gheen waerheit af en weten. dat wij die bevelen gode. die alsoe gheweldich es. dat hij alle dinc vermach Ende en connen wi er onse bate niet uut trecken. hueden wij ons doch vanden scade Des hulp ons die vader die sone. ende die heileghe gheest Amen (LS 31)

[14] F. 103' *Van sinte pauwels bekeringhe een sermoen*

Scio hominem in cristo Dese woerde die spreect sinte paulus. ende openbaert ons een deel der ghenaden die hem god dede. doen hi en bekeerde. ende hi en op dien weghe neder sloech Doen was hi drie daghe ende drie nachte. sonder eten ende drincken. ende en sach noch en sprac ende wert ghetoghen inden derden hemel. daer hij god (f. 104) sach ghelijc datten die saleghe zielen sien. ende daer leerde hi. alle dat hi der kerstenheit na leerde... — expl. f. 110 Tloen wert oec ghemeten na der minnen Want had een mensche alle duechden sonder minne. hi en ontvinghe daer nummer meer loen af Ende daer om selen wij ons met crachten houden aen die minne. want daer die minne ghe-

brect. daer ghebrectet loen Nu gheve ons god dese heileghe minne ende vrese alsoe te hebben dattet sijn eer ende sijn lof si Amen (LS 5)

[15] F. 110 *Dit es een ghebot dat onse here ghebiet. elc den anderen te minnen*

Hec mando vobis ut diligatis invicem... dese ewangelie leest men vanden apostelen ende alle die ewangelie die men van hem leest die spreken van minnen — expl. f. 120 Nu gheve ons god dese vier teeken met malcanderen te houden dattet sijn eer ende sijn lof si Amen (LS 9)

[16] F. 120 *Van ons heren hemelvaert*

Videntibus illis elevatus est Dese woerde beschrijet sinte lucas ... Nu merct dat hi herde verre van ons ghevaren es Ende daer om moeten wij claer ende vaste oghen hebben — expl. f. 131' Nu help ons god. dat wij hem also volghen ende hij ons alsoe smake dat wij ewelic tesamen bliven Amen (LS 15)

[17] F. 131' *Van sinte pauwels bekeringhe een sermoen*

Beniamin amantissimus domini habitat etcetera Dese woerde leestmen in een boec heit numeri Daer leestmen doen moyses soude sterven. doen gaf hi iacobs (*later bijgevoegd: XII*) sone die benedixie ende beniamyn was die ioncste onder hen dien wert die benedixie ghegheven. beniamyn amantimus (!) Dat spreect also veel beniamyn es god alre liefste ende hi der sijn leven stoutelic wandelen ende god wandelt met hem ende godt rust onder sijn asselen Beniamyn es beteekent die goede sinte paulus ende hi was oec gheboren van benia (f. 132) myns gheslachte ende es oec aen desen worden beniamyns ghelijc... — expl. f. 137 Nu syn veel lieden van soe couder minnen ende van also crancken ghelove als hem lieden liden ghemuet. dat hem dan dunct. dat god haers vergheten hevet. ende werden so onverduldich dat si verliesen haren tijt. ende haren loen overmids haren crancken ghelove Bedinct u bat ende verdraghet u liden verduldlike. soe rust god in u herte Des gheunne ons die vader die sone ende die heileghe gheest Amen
F. 137' blanco

[18] F. 138 *Dese woerde spreect onse lieve vrouwe ende ghelijct haer enen wijnstoc een sermoen*

Dese woerde spreect onse vrouwe ende ghelijct haer enen wijngaert stock doer drie saken Dat ierste es Als wannere dat die

wijngaert stock bloyet soe vlieten die onghewormte daer uut —
expl. f. 141' die soete wijn die men volcomelic in hemelrike
scheynct die wij alle moeten hulpen drincken Des hulp ons die
reyne maghet maria Amen (LS 21)

[19] F. 141' *Hoe hem god ghelijct eenre bloemen*

Aldus sprect onse here doer davids mont Mijn vleesch es
weder ghebloyet Nu seldi merken dat onse here hem ghelijct
eenre bloemen Ende die bloeme heeft VI blade — expl. f. 143
Nu selen wij hem bidden dat hi ons bloeyende make ende groy-
ende ende ewelic te bliven met sijnre ewicheit Amen (LS 22)

[20] F. 143 *Hoemen god sueken ende hoe datmen hem vijnden
sal.*

Die prophete sprect aldus suect onsen here soe wert u ziele
levende Nu mercket hoe ghi onsen here sueken selt Ghi selten
sueken alsoe als hem maria sochte — expl. f. 145' een leven
van vruchten dat ghegheven wert na desen leven in hemelrijc
met groeter blijscap Daer ons god cortelic toe hulpen moet
Amen (LS 24)

[21] F. 145' *Een sermoen van der dochter van syon. dats vander
heilegher zielen*

Dese woerde sprect onse here Doer ysayas mont ende beduden
aldus Segt der dochter van syon Dijn here ende dijn coninc comt
di te troesten. dijn behouder ende dijn god Bi desen woerden seldi
merken drie dinghen Dat ierste es. wie dat es die daer comt Het
es die minlike gods sone van hemelrijc (LS 26)

[22] F. 148' *Dits hoe onse lieve suete vrouwe een besloten boe-
gaert es*

Ortus conclusus est etcetera Dese antiffen singhet die heilighe
kerke. in die eere der hogher vrouwen die der ynghelen hoocheit
loven. ende haer weerdicheit verwonderen Want met haer wert
gheborn die sterre iacobs. die (f. 149) ter werelt brochte die
sonne der gherechtich (!) onsen here ihesum cristum Met haer
wert gheborn die roede yesse. die die bloeme droech daer hi op
ruste... Wij lesen van vier bogaerde Die ierste es die ghehoer-
saem boegaert Die ander die ghemeyn Die derde die sunderlinghe
Die vierde speciaal Die ghehoersaem boegaert dat es dat hemel-
sche paradijs... — expl. f. 152' Want als die vestinghe van sinen
boegaert ghebroken es. soe comen syn viande daer in ende ver-

nyelen die bloemen der goeder roken ende die crude van goeden smake God doer syn ghenade behuede ons. ende den ghenen die desen sunderlinghe boegaert draghen. dat si onghewuest bliven Amen (LS 46)

[23] F. 152' *Hier leert ons sinte pauwels. hoe wij striden selen teghen onse viande een sermoen*

Confortamini in domino etc Dese woerde spreect sinte paulus... Met desen woerde vermaent hi ons vier dinghen Dat ierste es dat wij striden selen — expl. f. 156 dat hi ons soe duechdelike gheve te striden dat wij hem selven te loon ontfaen Ende ewelijc met hem blive sonder eynde Dat gheve ons... (LS 47)

[24] F. 156 *Dit es tboec van haren selfaers regule*

Gelooft si die goede god in allen sinen duechden dier hi veel heeft Dat den menschelike herte onmoghelic waer dattet wiste die volcomenheit sijre duechden — expl. f. 165' Ende haren selfaers reghel alsoe te scuwen. dattet sijn eer si. ende onse salicheit Amen (LS 44)

[25] F. 165' *Hier bidt onse lieve vrouwe dat wij tot haer comen*

Transite ad me omnes etc Dese woerde spreect onse vrouwe... Nu selen wij merken wie si bidt si en bidt niet alle lieden — expl. f. 168 dat wij recht overvloeyende werden met alre salicheit Des gheunne ons... (LS 7)

[26] F. 168 *Dit es van onser liever sueter vrouwen der liefliker maghet marien hoe datse god maecte*

Plantaverat autem Dese woerde leest men inden iersten boeke der heilegher scriften — expl. f. 174' Nu gheve ons god dese vier saken metten anderen alsoe te houden. dattet sijn eere ende sijn lof sij Amen (LS 8)

[27] F. 174' *Eeen(!) suverlijc merkelijc sermoen*

Erunt signa in sole Doen onse here op eertrijc wandelde in menscheliker natueren — expl. f. 179' es als enen dach (f. 180) die verghanghen es Dat verlene ons god Amen (LS 2)

[28] F. 180 *Een suverlijc sermoen*

INebriabuntur Dit woert spreect die prophete... Hier mede gheeft hi ons te verstane vier vrouden — expl. f. 181' Ende wij dron-

ken werden metten zaleghen. die daer ewelike drincken. ende drincken selen Amen (LS 23)

[29] F. 181' *Een goet sermoen*

Twē van ihesus iongheren ghinghen in dat casteel van emaus Emaus beduut alsoe veel. als een begheerte des raets goets Ende soe wie den raet gods ende der heilegher ewangelien vervolghen wil. dien es noet dat hi in ga. Die ghebode moeten van node ghehouden wesen Maer die rade of men volcomen wesen wil Uut den ouden testamente hebben wij die gheboden Maer die rade uut den nyen Die ghebode sceiden ons van onghoeerlofdē dinghen Want den crancken om haerre crancheit wille sijn veel dinghen gheoorloft. die hem nochtan niet en salicghe. Ende daerom. die een volcomen mensche wesen wille. die ga in emaus. dat es. die begheerte begheren (f. 182) inden rade gods te leven... — expl. f. 189 Laet ons metter moghentheit die vertraghede tot vresen verwecken Metter wijsheit die verblynt syn inder duusternissen verlichten Laet ons metter goedertierenheit ende metter hitten der caritaten. die coude verwermen Ende aldus soe draghen wy malcanders last. ende vervullen die ewe cristi Dat hulp ons die ghebenedijt es in ewicheit Amen ⁶

[30] F. 189 *Een merkelic sermoen*

Omnes de saba. Saba es een rivier in arabien (f. 189') daer alle tlant saba na gheheten es. ende het beduut een bekeringhe of een ontstekinghe daer die minne bi beteekent es. Daer om selen alle die bekeerde totten ghelove. van saba comen van minnen ont-funct Als lucas seit Si selen van oesten van westen van noerden van suden comen ende besitten dat rijk gods Dat es. si selen rusten inden ghelove cristi. ende offeren gout wieroec ende mirre Dat gheschiede huden doen die coninghen van tharsis ende des eylants ende van arabien quamen. als die prophete seit. ende brachten gaven ende offerhande... — expl. 197' Ende iest dat ghi in der sester croenen begheert met hem te deilen. soe en wilt die ierste croene met claghelicheiden niet weder seggen Want sente pauwels seit iest dat wij medeliden. wij selen mede regneren Des

(6) Dit pseudo-Tauleriaanse sermoen op de tekst *Duo ex discipulis* (Luc. 24,13) wordt in Liefstincks dissertatie (p. 147-) aangeduid met Bas. I (= de Bazelse druk van 1521 biz. 191d). Het komt voor in Berlijn DS germ. fol. 823, 79a en verder in het te Leuven verbrande hs. Den Haag KB 73 G 24 f. 64 [Weesp ± 1400] (zie F. VAN ITERSON, *Stemmen uit den Voortijd*, p. 181; TNTL 51, 216), in Leiden UB Ltk. 330, 169b [Weesp 2de helft XV], Trier, Dombibl. 75 f. 216a (nnd). Zie verder ook mijn *Jordanus van Quedlinburg* p. 62.

helpe ons allen die vader die sone. ende die heileghe gheest Amen ⁷

[31] F. 197' *Hier wert bewijst hoe salich dattet es in gode te sterve*

Sinte augustinus srect Salich sijn die doden die in gode sterven Hier af srect dionisius In gode te sterven dat en es anders niet dan een overvaert. in dat hoochste verheven te sijn Daer om srect sinte pauwels. dat wij selen leven alsoe. dat god vijnde aen ons een wederschijn. alle sijnre godliker werken. dat waer ghevarich gheestelic leven Maer dat wert dicke ghehindert in ons. overmidts meneghe ghebreke die in ons sijn... — expl. f. 201' Ghi selt dat voer waer weten. volghen wij cristum wael na in desen VII voetstappen dat wij alle dat vervullen soude daer hier voer af ghesproken es. ende daer wij mede comen souden ten eweghen vrede Daer cristus sittende es. ter rechter hant syns vaders Tot welken vrede ons brenghen moet die vader die sone. ende die heilighe gheest. drie personen een waerachtich god Amen ⁸

[32] F. 201' *Hoe datmen god boven al minnen sal.*

Daer staet ghescreven inder heilegher scriften Du selt minnen dinen here dinen god van alle dijnre herten. van alle dijnre selen. ende van alle dinen ghedachten Die minne van alle der (f. 202) herten es ghemeyn. ende moet elc mensche van node hebben. die te hemelrijc comen sal. want dat herte es een vleesche ende en can gheen gheestelike minne begripen Daer om heeft god menschelike natuer an hem verenicht dat hij vleeschelike herten tot sijnre minnen trecke... — expl. f. 205 Die goede mensche verstaet wael. alle dat inder tijt es. dat es onghestadich Daer om keert hij sijn verstandensse boven tijt. in dat eweghe goet. dat onghescepen es Also veel als hem die mensche daer ghehouden can. in gode. soe mach hi onberuert bliven van allen onduchden. Dat wij daer alle comen ende bliven moeten. des help ons die vader die sone ende die heileghe gheest Amen ⁹

(7) Dit sermoen voor Driekoningen, op Jes. 60, 6 *Omnes de Saba veniunt*, behoort tot dezelfde pseudo-Tauleriaanse reeks als het voorgaande. Het komt voor in hetzelfde Haagse (f. 100') en Leidse (fol. 188') hs.; bovendien in Amsterdam UB I G 5 (= Moll 49, Ruusbroechs. v) f. 128b [\pm 1430]. — Fragmenten hieruit publiceerden Van Iterson, *Stemmen* p. 21-22 en J. van Vloten (die het, niet zonder overdrijving, «het schoonste stuk proza misschien uit geheel onze letterkunde» noemde) in zijn *Verzameling Ndl. Prozastukken* p. 76*-80*.

(8) Van dit sermoen (of juistert: traktaat?), dat begint met een aanhaling uit Apoc. 14,13 (*Beati mortui*), heb ik nergens een parallel kunnen vinden. Op f. 199' meen ik reminiscenties op te vangen aan Hendrik Mande's *Drien Staten*.

(9) Hetzelfde sermoen in hs. Parijs BN néerl. 37 f. 98-103'; volgens J. Quint zou het uit de kring van Eckhart stammen, zie zijn *Neue Handschriftenfunde zur Überlieferung der deutschen Werke Meister Eckharts und seiner Schule* (Stuttgart-Berlin 1940), p. 270.

[33] F. 205 *Een sermoen*

Vox clamantis in deserto. parate viam domini Sinte ian sprac Ic ben een stemme des roepers inder woestinen bereet den wech des heren. ende maect recht sijn pade Wij hebben nu voer een alten wonderliken groeten hochtijt. Dat dit eweghe woert wert gheboren in menscheliker natueren Ende dat dit selve eweghe woert (f. 205') sonder onderlaet. in eenre ygheliker salegher zielen sal gheboren werden... — expl. f. 207 Mer gheraecten dese werken-de liede tot dier stilre enicheit met streiden ende verwonnen die menichvoudicheit soe verdienden si alte veel meer loons. dan die stille liede van natueren.¹⁰

[34] F. 207 *Een merkelike leere*

Een gheestelic mensche begheerde te weten van gode. wat sijn liefste wille waer. in alle sinen werken Des wert hem gheantwoert aldus Mijn liefste wille es Tot den iersten dattu in stadegher hueden beste dijns selfs. In ghedachten in woerden ende in werken. ende dattu besorgheste. ende voerdenckeste. hoe alle dijn werken mi to love ende tot eren gheschien Totten anderen mael dattu dijn werken werkeste in eenre minliker toevueghinghe. dattu noch en begheerste noch en suekeste. daer mede anders niet dan mi. ende dattuse werkeste inder vresen gods. ende dat ic oec daer in blive een aenvanc ende een eynde Totten derden dattu gheestelic sterveste in dinen eyghen wil ende oec di over gheveste willichliken. in ganser ghehoersaemheit in eens anders wille Ende oec ghetrouwe ende ghelove enen anderen meer dan di selven. want ic oec met minen wille mer mijns vaders wille ghedaen heb. dien ic ghehoersaem heb gheweest tot in die doot Oec in rechter minnen quam ic op die eerde. ende onder gaf mi (f. 207') ghehoersaem minen creatueren Totten vierden mael soe en saltu gheen dinc dattu lieste of hoerste. na dijne herten ordelen. mor (!) beveeltet mi te ordelen. ende en doe mi gheen smadenesse noch gheen oneer die te onderwijnden dat mi toe hoert want te ordelen heb ic aen mi selven behouden. ende aen anders niemant Oec wattu lieste of hoerste daer uut en trecke gheen arch. mer keret tot ten besten. ende trecket int goede. dat daer nyemant mede beswaert en werde Totten vijften mael. en veronweerde noch en bestraf mijn werken niet want mijn werken sijn di ende allen creatueren verborghen. ende mi alleen bekint Mer love mi stadelike ende rechtveerdelike. want dat reynste werc. dat ic ye ghedede. dat es loveliker ende eerliker. dan het alle creatueren volloven

(10) Dit sermoen behoort weer tot de pseudo-Tauleriaanse: Lieftinck Bas. B.; ook in Ruusbroechs. T en W f. 118b.

ende eeren moghen Ten sesten male set mi ende druc mi in dijn herte ende in dijn ziele. ende draghe mi daer in. alle tijt. ende en verghet mijns in gheenre stonden op dat ic dijnre verstandesse. ende in dinen ghedachten blive verheven. ende ghevest vromelic met heter minnen. ende ongheynder begheerten. ende scouwende den alren waerachtichsten spieghel der overster claerheit ¹¹

[35] F. 208 *Hoe onse here weende op die stat van iherusalem*

Cum appropinquaret ihesus videns iherusalem videns flevit super illam Doen onse here die stat van iherusalem nakede. hi sachse aen. ende weende over haer Ende sprac... Dese stat daer onse here over weende. dat es tot den iersten die heilige kerke der heilegher kerstenheit Totten anderen mael soe sijn wereltlike herten... — expl. f. 212 welc nu dit ghebet si ende dat beden si. daer af es noch voert te segghen. dat wij aldus uut driven ende die coopliede ghelossen. dat onse huus gode gheame werde dat helpe ons die suete ihesus Amen (Vetter 72 = Corin II 22)

[36] *Van enen slechten weghe te comen te gode wert een gode leere*

Lieve kinder ic wil u nu leren enen corten slechten wech daer nyemant hem in verargheren en mach Ende dit es oec tslot ende dat eynde van allen der oefeninghe die ic u heb gheseit desen tijt daer ghij u in moet leren oefenen stadelike suldi ummermeer comen tot waren levendighen kerstenliken ghelove... — expl. f. 216' Dat wi dese weghe also vervolghen in deser tijt dat wij vercrighen daer ons god toe vercoren heeft in der ewicheit Amen Lieve kinder blivet bi u selven een wijl ende en lopet niet en wech. ende laet dat woert gods in u werken Ende dat soude een yeghelic doen als hi dat woert gods ghehoert had. ende sonderlinghe aldusdanighe inwendeghe leer so soude hi hem daer toe keeren. ende daer bi bliven. gheliker wijs of hi dat heileghe sacrament ontfanghen hadde (Corin I 13)

[37] F. 216' *Dit es noch een goet sermoen*

Salich sijn die oghen die sien. dat ghi siet. want veel coninghen ende propheten begheerden te sien. ende en saghens niet. ende te horen ende en hoerdens niet Doen quam een meester vander wit. ende woude onsen here ondersueken ende sprac Meester wat

(11) De zes punten, die wij hier volledig afdrukken, hebben wij elders niet aangetroffen.

salich doen. dat ic dat eweghe leven besitte Onse here antwoerde hem guetlike. ende hi doch wael wiste dat sijn meyninghe quaet was... Nu nemen wij dat ierste woert Salich sijn die oghen die daer sien dat ghi siet Die mensche heeft twierhande oghen uutwendich ende inwendich Ende en waren die inwendeghe oghen niet. soe waert een herde snode cranc dinc metten uutwendeghen oghen. ende metten mensche alte mael... — expl. f. 222 Ende mochte hi in hem altermael te niet werden Hi worde lichte van dies minne in dien dat hi versoncken es. want hi en weet niet. hem en smaect niet. hi en mint niet. dan dat een Kynder die oghen die al dus sijn siende gheworden die sijn wael salich ende van dese mochte onse here wael spreken Salich sijn die oghen die daer sien dat ghi siet Dat wij alle salich nu moeten werden over mits een waer ghesichte ons eyghens niets Des help ons god Amen

(Vetter 45 = Corin I 5)

[38] F. 222 *Dat rijc der hemelen es ghelijc den verborghenen scat*

Dat rijc der hemelen es ghelijc den verborghenen scat inden acker Gregorius seit Daer om es dat hemelrijc een eertschen dinghen ghelijc opdat des menschen ghemuede. van dien dinghen diet kennet op mochte risen tot dien dinghen diet niet en kent. ende comen also overmits den exempelp der dinghen. diemen sien mach tot dien dinghen diemen minnen mach ende niet sien Ende so wie die sueticheit des hemelschen levens na sijnre mogheleicheit ghesmaect hevet Die latet al gherne. dat hi inder eerden ghemint heeft... — expl. f. 228' Hi es een bedelaer onder die creatueren gheworden sijn armoede van binnen daer mede te vertroesten. want hi den scepper ghelaten heeft die alle begheerten te vervul(f. 229)len pleghet Want die alle dinghen laten can die heeft alle dinghen in dier waerheit ghevonden Hier om waren die arme apostelen gloriose princen der eerden gheheiten Hier om was den kinderen van ysrahel ghelovet soe wat u voete der begheerten betret dat sal u wesen Daer hulp ons toe diet al vermach Amen Deo gracias semper¹²

Herkomst en bezitters

Onbekend. Het dialect wijst naar Brabant als uit de volgende vormen moge blijken : saltu, hi sal, selen; brueder, bedrueft, besueken, vueghet, ghevuedt; ghenoch; herde, sevenwerven; derde, evenkersten; hi spreect/ hi spreket; crachten; ghesceiden, deilen,

(12) Deze tekst over Mat. 13, 44 (*Simile est regnum caelorum thesauro abscondito in agro*) hebben wij elders niet aangetroffen.

hi heit (= heet); gulden, houte; hulpen (inf.), hulpe (auxilium); liede; sunde naast sonne, sonder; tusschen; traech, staet, gaet, eerdsche; vleesch, alleen; mensche, si brenghen, enghelen/ynghelen. — Ook de noordhollandse vorm *wij sellen* komt bv. f. 47 voor.

Literatuur

J. van den Gheyn, *Catalogue ... Bibliothèque royale* III nr 2004. — G. I. Lieftinck vermeldt het hs. even in zijn proefschrift over Tauler, p. 144; hij gaf het als siglum Br. 5 en identificeerde Bas. B, V. 72, Corin I 13 en V. 45; ten onrechte vermoedde hij dat de bundel ook sermoenen van Jordanus van Quedlinburg zou bevatten.

B. Situering binnen de St. Georgener traditie.

In het Zweedse tijdschrift *Studia Neophilologica* XXIX (1957) 200-249 en XXX (1958) 30-77 is Eva Lüders uit Uppsala een reeks uitvoerige bijdragen begonnen, gewijd aan de overlevering der St. Georgener Predigten; de titel luidt *Zur Ueberlieferung der St. Georgener Predigten. Eine Folge von Einzelbeiträgen*. Zij heeft — en dit is de enige goede methode — dit netelig probleem *in zijn geheel* aangepakt, wat geen geringe taak betekent wanneer men ziet hoe wijd vertakt en hoe verward verstrengeld deze sermoenen tot ons zijn gekomen.

In dit hoofdstuk zullen wij proberen tot het onderzoek een steentje bij te brengen door ons Brusselse hs. (= Br) te situeren tegenover het hs. van Kern (= H) en tegenover de meest verwante Duitse loot, hs. Karlsruhe, Badische Landesbibl. St. Georgenklooster Cod. germ. 36 [Villingen in Schwaben (Baden) ±1300] (= G).

I. Van de door Rieder in zijn kritisch apparaat verwerkte hss. leunt Br, evenals trouwens H, het dichtst aan bij G. Dit moge uit een enkel voorbeeld blijken. De door G toegevoegde variant — waarmee G in Duitse traditie alleen staat —: Vnde gesah got den menschin (Rieder p. 254), treffen wij zo wel in Br 50' (Nu behuede god den mensche) als in H 95c aan (Nu behuede got din mensche).

II. Tegenover G geplaatst, gebeurt het natuurlijk dat H en Br hun eigen lezing hebben; en het is opvallend hoe dikwijls zij een zelfde standpunt innemen.

a) Waar G 51½ regel toevoegt (Rieder p. 96 r. 2) laten én H (Kern p. 639 r. 5) én Br verstek gaan.

b) Op een andere plaats voegen zij gezamenlijk iets toe dat in G ontbreekt:

so sol er doch dar nach gütlich und milteklich gebaren, daz der mensch wol merke daz er ez von recht tet... (Rieder 264, 4)

soe sal hi daer na minlike ende guetelic hem (Br 92) wesen. *ende met hem wandelen. alsoe dat hij wael merke dat hijt van recht dede* (Cfr ook Kern 445, 13; aldaar *gebaren* i.p.v. *hem wesen*).

Op een enkele plaats onderscheidt zich een gezamenlijk toegevoegde passage door haar sierlijkheid en door haar spreukmatig karakter: Want alsoe veel als hem die mensche ontgaden can. alsoe veel heeft hi goets. Want dat lief met lieve lieflijc sij. dats cleyn minne weert (Br 99'; cfr. Kern 460, 9; ontbreekt Rieder p. 273).

c) Ook in het kiezen van een woord of een variant volgen H en Br vaak dezelfde gedragslijn; in het volgende stukje b.v. staat *ringit* tegenover een weinig plausibel *regneert*:

ene clarheit heft mi in
hære besloten ende min
begerende herte es er-
ligt ende vrolike ende
rengnert al mine be-
gerde ende min gedeg-
te dar na dat ic dat ger-
ne behilde dat ic be-
vangen hebbe ende dar
al mine begerde mede
ervolt es (Kern 259,
15)

een clærheit heeft haer
in mi besloten ende
mijn begherende herte
es verlicht (Br 115')
vroelic. ende *regneert*
alle mijn begheringhe
ende tghepeyns daer na.
dat ic dat gheerne be-
hield. dat ic bevan-
ghen heb. ende daer al-
le mijn begheerte mede
vervult es

aine clarhait het min ge-
müte umbeschlozzin, und
min girlichiz herze ist
irlúhtit und ist ælliu min
girde vröliche und *ringit*
ælliu min girde und æl-
liu min gehúgede dar-
nahe dc ich dc behabe,
dc ez niemir von mir ent-
wiche, dc ich han umbe
vangin unde damit ællú
min girde irvúllit ist
(Rieder p. 171, 26).

III. Zoals de aandachtige lezer uit de boven geciteerde parallel-
len reeds heeft opgemaakt, divergeren H en Br onderling zeer
vaak.

a) Zetten wij als voorbeeld de volgende passages naast elkaar,
dan stellen we vast dat het door Kern (p. 7) gewraakte germa-
nisme (*enech* + genitief) in ons Brusselse hs. wordt vermeden
door het werkwoord *ghebreken*, terwijl van de « onzin van de
laatste regels » — weer volgens Kern — m.i. geen sprake is. Het

Duits is verwarrend gekonstrueerd doordat het laatste *si* geheel onverwachts op *bösshait* moet terugslaan; bovendien heeft G voor een juist *sich* een zinloos *si* gezet. Me dunkt dat Br zich prachtig uit de moeilijkheden redt.

Ons es ene nature ane geboren die heit fomes peccati, ende en es dis niman eneg sonder dergene die regte van din Heiligen Geste draf es gereineget also also onse Vrowe. Dese natuurlijke bosheit es ons regte van naturen so vaste ane geboren datse niman verdrucken en mag. Want der mensche heft sig betten sonden also verscelket ende verboset datse geren boser dingende dis vlesches genugde, ende gerent dis so decke van dir natuurlijke crancheit, sonder dis evelen geestes raet. (Kern 206, 9).

Ons es een natuer aen geboren Die heit Fomes peccati Dier nyemant en ghebreect. die recht vanden heileghen gheest daer af niet ghereynicht en wert als onse vrouwe was Dese natuerlike boesheit es ons recht van natueren soe vast aengeboren. datse nyemant verdriuen en mach want die mensche heeft hem metten sunden soe ver scalct ende verboost dat hi boser dinghen begheert ende des vleesches ghenuecht ende begheert des soe dicke vander menscheliker crancheit sonder des quaets gheests raet (Br 48)

Uns ist ain natûr an erborn, daz haisset fomes peccati, und enist des nieman ânig won der von dem hailgen gaist ist gerainnet, alz únsere vrouwe. disú natûrlichú bösshait ist úns so vast an geboren daz si nieman verdruken mag; won der mensch hat sich mit den sünden so gar verswetchet und verböset daz si gert böser ding und des libes wolnust, und gert des dik von natûrlicher krankait ân des túvels rât. (Rieder 116, 10)

Nog een ander germanisme wordt door Kern (p. 8) gebrandmerkt: het gebruik van *werden* + part. praes. Ook in Br komt dit voor, b.v. f 115' merct hoe suete god es. soe wert ghi en minnende, ter vertaling van *et amabitis eum*. Mij lijkt het echter twijfelachtig of dit zulk slecht mnl. is; de kopiist heeft in deze vorm wellicht eerder een inchoatief praesens (Stoett § 257) dan een futurum (Stoett § 243 opm. IV) gezien en alleen in het laatste geval komen wij in mhd. vaarwater.

Dat de lezing van Br waardevol is moge ook blijken uit de weergave van Bernardus' woorden: « rusticus duros habet nervos, fortes lacertos, exercitatio hoc facit; sine eum torpore, mollescit. » Kern klaagt over de slechte versie van H, maar wij zien hoe de door hem voorgestelde emendatie in Br is verwezenlijkt, al is dit mnl. stilistisch zeker niet te roemen. Men lette er tevens op hoe de beide Dietse teksten zich aansluiten bij de variante *wndir arbat*, waarmee G alleen staat (zie boven sub I).

Gi wet wale dat der dorpere herten oderen hebben, van dir gewon- heit, datse met arbeide getogen sin; dar af mo- gense wonder van ar- beide liden. Laet mise rasten, soe datse hars selves gevulen, so wer- dense alse trege alse een ander mensce (Kern 210, 3)	Ghij weet wael dat die dorperen herde aderen hebben van dier ghe- woenten dat si met aer- beit ghetoghen sijn En- de daer om moghen si wonder van aerbeit li- den Laetmense rusten. soe dat si haers selfs ghevolghen soe werden si soe traech als een ander mensche (Br 50)	ir wissent wol daz der gebure hert âdren hât von der gewonhait daz er mit arbaiten ist ge- zogen, da von mag er vil arbaiten (var. G wndir arbit irliden). lânt ir in aber geruwen, daz er sin selbes empfindet, so wirt er also träge als ain an- der mentsch (Rieder 118, 19).
---	--	---

Diu gothait wart nie virwert (G) acht Kern (p. 7) verkeerd weergegeven door *Die gotheit en wart noit ververt* (m.i. eerder te interpreteren als *vervaert* dan als *verwerret*). Maar *virwert* betekent hier niet *mortua est* zoals Kern zegt, doch wel *turbata* of *confusa*. Br 177 leest hier *Die godheit en wert niet verminret*, wat in de kontekst geen slechte zin oplevert.

Uit de ontelbare plaatsen waar Br op zijn eentje een zijweggetje inslaat noemen wij nog Rieder 230 : swenn wir von disem ellend geschaident, so ist der nebel zergangen ; Br heeft *live* voor *ellend*, H *ellende*. — Voor *rupere* (=heraut, Kern p. 582) kiest Br 19 *creyeere*. — Interessanter is de passus (Mi lest van den wisen heidenen dat si hare wisheit van hen selver wouden hebben, Kern 343, 22) waar de uitgever een *wo*, dat door een gat grotendeels verdwenen was, zelf heeft aangevuld ; Rieder (232, 9) drukt inderdaad *woltent*. Hiertegenover staat Br : Men leest van den wisen heiden dat si haer wijsheit van (f. 123') [van] hem selven *ghevonden* hebben. Dringt zich nu de vraag niet op : is dat gat in H, rechtstreeks of onrechtstreeks, verantwoordelijk voor de afwijkende lezing van Br ? Met andere woorden : mag H gelden als de vader of als een voorvader van Br ? — Ook in het volgend zinnetje bestaat er veel kans dat Br door H op een dwaalspoor is gebracht :

— (dirre gelôb rainnet daz herze und) *lutert* im alles daz dar us daz bös ist (Rieder 229)

— *drogt* al dat *ute* dat bose es (Kern 340, 6)

— *draghet* dat al *uut* dat bose es (Br 120')

b) Iets dergelijks treffen wij aan bij Br 152 in een sermoen dat bij Rieder ontbreekt : Die van desen boogaert sal wesen wijsheit der scriftueren. het si in walsch of in latijn of in duitsche want die *selke* bedoyen den boegaert ons herten ende doen hem

draghen vrucht goeder werken. Zetten wij hiernaast Kern 631 (De *rigde* van desen boegarde sal wesen wisheit van der scref-turen, sit in Latin, sit in Walschen, sit in Ditschen ; want die *sulen* bedoyen den boegart...), dan stellen wij vast dat onze kopiist wel erg verlegen zat met het moeilijke woord *rigde* 'sloot', waarmee ook Kern en Verdam niet goed weg weten ; dat hij het gewoon overslaat, getuigt niet voor zijn vindingrijkheid.

Een ander stukje, dat evenmin in het Duits werd aangetroffen, laat ons zien dat ook in deze gevallen Br niet uitmunt door tref-zekerheid wanneer het afwijkt van H, maar eerder een vertroebelde indruk maakt :

Oy Sile, gin sult nit allene met <i>verdronkenre</i> pensingen van den luttren drancke uwen Amis be- scouwen (Kern 596, 15).	O ziele ghij en selt niet allene met <i>donckerre</i> peynsinghe van- den luterer dranck uwen amius scouwen (Br 28).
---	---

En iets verder : hi wert so *onseghelic* ontfenct/ hi wert soe *gheunstelic* ontfunct.

c) Hadewijchs tiende brief en het bekende traktaat van Beatrijs van Nazareth, die wel in H zijn opgenomen, maken helaas geen deel uit van de hier besproken Brusselse reeks Limburgse sermoenen. Een vergelijking van het originele Brabants met het Brabants van deze bundel zou een boeiend schouwspel geboden hebben. Toch wordt dit verlies enigszins goedge maakt door korte excerpten uit Hadewijch die in andere preken zijn binnengeslopen. Twee willekeurige voorbeelden zullen ons toelaten tot een conclusie te komen.

1) Wi willen alle wel god met gode wesen ; Mer, wet god, luttel es onser die mensche met siere minscheit wille ven Ende sijn cruce met in hem willen draghen de met hem ane den cru- ce willen staen Ende die scout der menscheit vol- ghelden (Had., brief VI r. 230) ¹³	Vel lide wouden wale got sin met Gode in der glorien, mar luttel gut lide willen mensche werden met heme in der tribulacien ende in den tribulacien. ende in vernoye dar hi men- sche binnen was (Kern 422, 7)	Veel liede wouden wel goet sijn met gode in der glorien. maer lut- tel lieden willen met hem goet werden in tribulacien. ende in vernoy. daer hi mensche in was (Br 147')
---	---	--

(13) Het lijkt mij twijfelachtig of LS hier wel aan Hadewijch ontleent, zoals VAN MIERLO, *Brieven* II, p. 54 beweert. Voorzichtiger is wellicht het een dictum van een of ander kerkvader te noemen (Bernardus?), waarvan én Hadewijch én LS een eigen echo weerkaatsen.

2)

Want

wi sijn cranc

in *doghene* ende vlietich in ghenoechten. Onsconnen lettelt soe cleine dinc gheletten in *vernoye*, wi en *legghen* wel

Minne ghehouden inne ende vergheten haers te

pleghene. Dat es groete cleynheit. Want men in

alle *uren* der Minnen *uren* minnen gnug le-

ghenoech soude leven ven soude (Kern 464, (Had., brief XXX r. 25). 24).

Nu sin vel lide, alse horen spreken van Gode of van duechden. Nu sijn vele lieden als si horen spreken van gode of van duechden. of vander edelheit der zielen of vander blijscap des hemelrijcs. soe woudense wale gut den si wel goet sijn. sin — het ware oec wale guts willen wert wille waert. maer alte —, mar utermaten cleine willentse dertue cleyn willen si daer toe doen. Want leiden. god duen. Want leider — hulpt ons allen. wij sijn Got help ons allen! alle cranc in *duechden*. — wi sin alle cranc in ende vlietich in ghenoechten. Ons can luttel soe cleyn dinc lettelt soe cleyn dinc lettelt soe cleyn dinc lettelt in *verdriet*. wij en *legghen* minne wael *legghen* minne wael ghehouden. dats groete ghehouden. Dats grote cleynheit. want men al clenheit, want mi al van *uwer* minnen leven *uren* minnen gnug le- soude (Br 102') ven soude (Kern 464, 24).

Voor al uit de tweede parallel treedt wel zonneklaar naar voren, dat inzake autochtone teksten Br alleen maar een door vele kopiisten en door verre omzwervingen verhakkelde lezing geeft. Wat het eigen Brabants goed betreft, kan Br dus geen aanspraak maken op een ongeschonden blazoen; het is een repatriant, een verloren zoon die bij zijn terugkeer in het vaderland veel van zijn pluimen blijkt gelaten te hebben.